

כלי עזר למורה

1. הרקע ההיסטורי להקמת המדינה :

החלטת 181 של האו"ם (החלטת החלוקה).

2. הכרזת העצמאות :

הכרות עם תוכן ההכרזה כולה.

חלק ראשון להכרזה : הצדקות להקמת המדינה : היסטורית, בינלאומית (הצהרת בלפור, כתב המנדט), טבעית-אוניברסאלית.

חלק שני להכרזה : חלק אופרטיבי-מעשי- הקמת המדינה ("לפיכך נתכנסנו... אשר תיקרא בשם ישראל").

חלק שלישי להכרזה : חלק הצהרתי- אופי המדינה (מדינת ישראל תהא פתוחה... מגילת האומות המאוחדות), ארבע פניות והתחייבויות לגורמים שונים.

מאפייני מדינה יהודית ודמוקרטית הבאים לידי ביטוי בהכרזה.

3. הרעיון הלאומי :

א. המרכיבים ההכרחיים לקיומה של מדינה.

ב. לאומיות ומדינת לאום : קבוצה אתנית, לאום.

סוגי לאומיות : לאומיות אתנית- תרבותית, לאומיות פוליטית.

משמעויות שונות של מדינת הלאום- יובהר הרצף : מדינת לאום אתנית תרבותית, מדינה דו-לאומית, מדינה רב-לאומית, מדינת לאום פוליטית/מדינת כלל אזרחיה.

ג. ההצדקות למדינת הלאום (ילמדו שלוש הצדקות לבחירת המורה).

מדינה יהודית

מדינת ישראל - מדינה יהודית ודמוקרטית :

מדינת ישראל, בהיותה מדינה יהודית, היא מקרה פרטי של מדינת הלאום המודרנית.

מאפייניה וערכיה נגזרים מהגדרתה כיהודית ודמוקרטית.

4. המאפיינים היהודיים של המדינה :

א. היבט משפטי-נורמטיבי : לגבי כל חוק תוכן ומטרה (כיצד מבטא החוק את אופייה היהודי של המדינה).

המצב המשפטי המחייב : חוק השבות, חוק האזרחות (מופיעים שוב בנושא היסודות החוקתיים). חוק יסוד מקרקעי

ישראל, חוק חינוך ממלכתי (מטרות החינוך), חוק שעות עבודה ומנוחה, חוק יסודות המשפט (המשפט העברי), חוק איסור

גידול חזיר, חוק חג המצות, חוק יום הזיכרון לשואה ולגבורה, החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם, חוק רשות השידור,

חוק בתי הדין הרבניים.

ב. המרחב הציבורי :

מעמדה של השפה העברית כשפה הרשמית, לוח השנה העברי, סמלי המדינה (סמל, דגל, המנון).

ג. בין הציבורי לפרטי :

הסדר הסטטוס קוו.

5. מדינת ישראל והעם היהודי בתפוצות : האחריות והמחויבות ההדדית של מדינת ישראל והעם היהודי

בתפוצות (תמיכה וסיוע של יהדות התפוצות בישראל; מחויבות ישראל לעלייה ולהגנה על יהודים בעולם) (ת"ל

בספר עמ' 44-54 ובחוברת המעדכנת עמ' 86-90 או ישראל- מדינה יהודית ודמוקרטית מתוך פרק 10- יחסי מדינת ישראל והתפוצות- עמ' 100-102

או משטר ופוליטיקה בישראל: יסודות האזרחות עמ' 114-117).

6. המיעוטים בישראל:

א. מעמד המיעוטים במדינת ישראל.

ב. היבט דמוגרפי-סוציולוגי: הכרת קבוצות המיעוט השונות (ערבים, דרוזים ואחרים).

ג. היבט המרחב הציבורי: מאפייני המיעוטים וביטוי לתחומי השפה, התרבות, הדת (כולל המעמד המשפטי-נורמטיבי)

ד. היבט מוסדי: מעמד וסטטוס רשמי של מוסדות המיעוטים בתחומים: חינוך, מוסדות דת, בתי דין.

(ישראל- מדינה יהודית ודמוקרטית 122-123 או משטר ופוליטיקה בישראל: יסודות האזרחות 103-107 או להיות אזרחים בישראל החוברת

המעדכנת 133-142).

7. השסע הלאומי:

השסע הלאומי; הצגת הקבוצות השונות, גורמים וביטויים, דרכי התמודדות (אתגר החיים המשותפים לאור השסע,

האפשרויות להסכמות, פשרות וצמצום המחלוקות).

מהי דמוקרטיה? ערכים, עקרונות ומאפיינים של משטר דמוקרטי

8. עקרון 'שלטון העם':

דמוקרטיה ישירה, ודמוקרטיה עקיפה/ייצוגית, משאל עם.

תנאי יסוד לבחירות דמוקרטיות: כלליות, חשאיות, מחזוריות, שווה, מאפשרות התמודדות חופשית.

שיטת הבחירות בישראל ומרכיביה: רשימתית, יחסית, ארצית. (ללא השוואה לשיטות בחירות אחרות)

9. תפיסות דמוקרטיות:

דמוקרטיה ליברלית-אינדיבידואלית, גישה של דמוקרטיה רפובליקנית, גישה של דמוקרטיה רב-תרבותית.

10. תרבות פוליטית דמוקרטית [הכרת המושג]

(להיות אזרחים בישראל- עמ' 548 או ישראל- מדינה יהודית ודמוקרטית 277-278 או משטר ופוליטיקה בישראל: יסודות האזרחות עמ' 186-188).

עקרון הסובלנות, עקרון הפלורליזם, עקרון ההסכמיות.

11. עקרון הכרעת הרוב ושמירה על זכויות המיעוט:

זכויות המיעוט כבלם לעריצות הרוב.

12. זכויות האדם והאזרח:

חירות ושוויון כערכי יסוד.

זכויות טבעיות - זכויות האדם הבסיסיות: זכות לחיים ובטחון, זכות לקניין, הליך הוגן, הזכות לחירות ונגזרותיה, הזכות לשוויון; אפליה- הבחנה- העדפה מתקנת, הזכות לכבוד ונגזרותיה.

זכויות פוליטיות/ זכויות אזרח: הזכות לבחור ולהיבחר, חופש ההפגנה והמחאה, חופש ההתאגדות הפוליטית.

זכויות חברתיות וכלכליות: זכות לקיום בכבוד – רמת חיים בסיסית, זכות לבריאות וטיפול רפואי, זכות לדיור, זכות לחינוך, זכויות עובדים ותנאי עבודה.

זכויות קבוצתיות/ תרבותיות: יש ללמד דוגמאות לזכויות קבוצה שונות כגון: הזכות לשפה, הזכות לייצוג, הזכות לחינוך, הזכות לקיום מצוות הדת וחופש פולחן.

13. חובות האדם כאדם וחובות האדם כאזרח, הקשר בין חובות וזכויות.

14. גישות כלכליות-חברתיות במדינה הדמוקרטית: יובהר הרצף בין הגישה הליברלית לגישה הסוציאל-דמוקרטית.

15. גלובליזציה [הכרת המושג] (פורסם מדריך למורה בערבית, מופיע ספרי הלימוד- למשל: מדינה יהודית ודמוקרטית עמי' 296 או משטר ופוליטיקה בישראל: יסודות האזרחות ג' עמי' 193-192).

16. עקרון הגבלת השלטון:

הפרדת רשויות.

חוקה (לא כולל חוקה פורמאלית וחוקה מטריאלית).

מנגנוני פיקוח מוסדיים ומנגנוני פיקוח חוץ-מוסדיים.

17. עקרון שלטון החוק:

סוגי הפרות חוק ועבריינות: עבריינות פלילית- רגילה, עבריינות שלטונית, אלימות פוליטית.

מקרים בהם יש ספק, מחלוקת או מתח בשאלת המחויבות לציות לחוק: סירוב לציות לחוק מטעמי מצפון ואידיאולוגיה, פקודה בלתי חוקית בעליל.

18. זכות הדמוקרטיה להגן על עצמה מפני איומים על שיטת המשטר ועל אופי המדינה (במקרה של ישראל - כמדינה

יהודית ודמוקרטית) דמוקרטיה מתגוננת (להיות אזרחים בישראל עמ' 229 או ישראל- מדינה יהודית ודמוקרטית 291-293 או משטר ופוליטיקה בישראל: יסודות האזרחות 184-185).

19. ביטחון ודמוקרטיה: זכות המדינה להגן על עצמה ועל אזרחיה מפני איומים על הביטחון- חקיקת חירום, מעצר מנהלי.

משטר במדינת ישראל

20. יסודות חוקתיים:

המעמד המשפטי של מגילת העצמאות: ערכית, משפטית, ביטוי בחוקי יסוד.

חוקי היסוד: מעמד, תוכן, צורה (בהשוואה לחקיקה רגילה).

יובהר ייחודם של חוקי היסוד העוסקים בזכויות האדם: חוק יסוד כבוד האדם וחירותו וחוק יסוד חופש העיסוק. חוק השבות. חוק האזרחות.

21. הרשות המחוקקת:

עבודת הכנסת: קואליציה, אופוזיציה, מליאה, ועדות.

תפקידי הכנסת: רשות מכוננת (כתיבת חוקה), רשות מחוקקת (חקיקה ראשית: תהליך החקיקה), פיקוח וביקורת (אישור תקציב, אישור הקמת ממשלה, הצבעות אי אמון), מינוי בעלי תפקידים, ייצוג האזרחים.

22. הרשות המבצעת:

תפקידי הממשלה: קביעת מדיניות וביצועה, קביעת תקנות- חקיקת משנה.

אחריות ממשלתית משותפת, אחריות מיניסטריאלית.

23. הרשות השופטת:

אי תלותה ועצמאותה של הרשות השופטת בישראל.

סוגי משפט: משפט פלילי, משפט אזרחי.

בג"ץ, ביקורת שיפוטית, אקטיביזם שיפוטי.

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
 המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية
 אשכול חברה ורוח – عنقود المجتمع والانسان
 הפיקוח על הוראת האזרחות – التفطيش على تعليم المدنيات

בנוסף לנושאי הליבה כל מורה נדרש ללמד אשכול אחד לבחירה והעמקה מתוך האשכולות הבאים:

לכל אחד מהאשכולות במועד קיץ תשע"ו- חורף תשע"ז יצורף מאמר דעה קצר שימש כבסיס לשאלת האשכול

<p>יוצגו מכלול מרכיבי הזהות של יהודי התפוצות והדילמות איתן מתמודדות הקהילות. יוצגו מגמות בדמוגרפיה של העם היהודי בעולם.</p> <p>השסע הדתי</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. תיאור הקבוצות השונות, השוני ביניהן לצד המשותף להן. 2. המחלוקות, הגורמים לשסע ולהתמשכותו, דרכי הביטוי של השסע. 3. אתגר החיים המשותפים לאור השסע, האפשרויות להסכמות, פשרות וצמצום המחלוקות. 	<p>העולם היהודי</p> <ul style="list-style-type: none"> • מקומה של מדינת ישראל בחיי העם היהודי. <p>- הדומה והשונה בחברה: הטרוגניות, שונות, פלורליזם, שסעים.</p>
<p>תיבחן סוגיית ההתנגשות בין מימוש הזכות לחופש הביטוי, לזכות הציבור לדעת והפיקוח על השלטון לבין זכויות אדם ואזרח ועקרונות אחרים. תיבחן מערכת הגומלין בין אמצעי התקשורת, השלטון, הארגונים והאזרחים. תהיה התייחסות גם להיבטים שליליים של מערכת יחסים זו.</p> <p>תיבחן מידת המימוש של עקרון חופש אמצעי התקשורת ושאלת קיומה של צנזורה פורמאלית ובלתי פורמאלית.</p> <p>תיבחן מידת חשיפתו של הממסד הציבורי לתקשורת.</p> <p>תיבדק שאלת קיומה של תקשורת פלורליסטית בישראל.</p> <p>תידון שאלת גיוס דעת קהל להשפעה על קבלת החלטות של הממסד, או לתמיכה בהחלטותיו.</p>	<p>תקשורת ופוליטיקה בישראל</p> <p>- מימוש הזכות לחופש הביטוי, לזכות הציבור לדעת ולפקח על השלטון.</p> <p>- אמצעי התקשורת כמתווכים בין השלטון והאזרחים</p> <ul style="list-style-type: none"> • עקרון האי-תלות של אמצעי התקשורת - צינורות מידע פתוחים. - ריבוי מקורות מידע בעלי אופי פלורליסטי. • כוחם של אמצעי התקשורת אמצעי התקשורת כמעצבים את דעת הקהל וכמשפיעים על מקבלי ההחלטות.
<p>תיערך השוואה לשיטת הממשל הנשיאותי בארה"ב. יוצג הוויכוח על שיטת הממשל הרצויה בארץ</p> <p>יוצג הוויכוח על שיטת הבחירות הרצויה לישראל תוך בחינת היתרונות והחסרונות של שיטות בחירה שונות.</p> <p>יובהר נושא האידיאולוגיה והפרגמטיזם במפלגות השונות.</p> <p>תיבחנה שיטות שונות לגיבוש רשימות מועמדים במפלגות (למשל: פריימריס, ועדה מסדרת, וכו') והוויכוח לגביהן.</p> <p>מפת המפלגות בישראל תוצג לפי רצפים של מאפיינים בסוגיות של חוץ ובטחון, חברה וכלכלה, דת ומדינה.</p> <p>הרכב הכנסת – תוצאות הבחירות.</p> <p>יובהרו הקשיים בכינון ממשלות בישראל בשל היותן ממשלות קואליציוניות ובשל חלוקת הכוחות השווה בין הגושים (בשנות ה-80).</p> <p>הממשלות יוצגו</p>	<p>שיטות בחירות ומפלגות</p> <p>יוצגו שיטות ממשל שונות: פרלמנטארי, נשיאותית, מעורבת.</p> <p>שיטת הממשל הפרלמנטארי בישראל</p> <p>בחירות</p> <ul style="list-style-type: none"> • תמורות בשיטת הבחירות בישראל – חוק הבחירות. • הצעות לשיטות בחירה חלופיות • דמוקרטיה פנימית במפלגות • המערכת הרב-מפלגתית בישראל – יציבות ותמורות. • תמורות ביחס החברה הישראלית למפלגות ולפוליטיקאים.

משרד החינוך – وزارة التربية والتعليم
 המזכירות הפדגוגית – السكرتارية التربوية
 אשכול חברה ורוח - عنقود المجتمع والانسان
 הפיקוח על הוראת האזרחות – التفطيش على تعليم المدنيات

<ul style="list-style-type: none"> - על פי מידת התמיכה בכנסת: ממשלות צרות, רחבות, אחדות-לאומית; - על פי מידת הקרבה האידיאולוגית בין מרכיבי הממשלה. <p>ייבחן כוחן של מפלגות קטנות במו"מ קואליציוני.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • סוגי ממשלות קואליציוניות. • הגורמים המשפיעים על הרכבתן של קואליציות.
<ul style="list-style-type: none"> - פנייה לגופי ביקורת ממוסדים: בג"ץ, נציב תלונות הציבור. - השתתפות בהפגנות, בשביתות פוליטיות וכיו"ב. - שימוש האזרחים באמצעי התקשורת. - תגובות להתרחשויות פוליטיות וחברתיות באמנות, בספרות בתיאטרון ובקולנוע. <p>תיבחן מידת השימוש באמצעים השונים ע"י מפלגות, קבוצות לחץ ויחידים ומידת ההשפעה של מפלגות וקבוצות לחץ הממסד.</p> <p>תובהר מטרת התגובות: לעורר תודעה ציבורית ודעת קהל נגד השלטונות או בעדם.</p> <p>תיבחן דרך פעולתם של מנגנוני הביקורת בישראל וייערך דיון באפקטיביות של גופי הביקורת השונים.</p> <p>יוצגו גופי פיקוח ובקרה מבקר המדינה, בג"ץ, היועץ המשפטי לממשלה, וייבחנו דרכי פעולתם.</p> <p>תידון יכולת של קבוצות שונות בחברה האזרחית להיאבק על זכויותיהן:</p> <p>יידונו המתח וההשלמה בין פעילות הממשלה לבין המגזר השני (העסקי) והשלישי (האזרחי)</p>	<p><u>מעורבות אזרחים ופיקוח על רשויות השלטון</u></p> <p>מעורבות פוליטית של האזרחים</p> <p>יובהרו משמעותם וחשיבותם של מעורבות והשתתפות אזרחית, כמשלימים להשתתפות פוליטית</p> <p>פיקוח וביקורת על רשויות השלטון</p> <ul style="list-style-type: none"> • מבקר המדינה. • נציב תלונות הציבור (בגופי שלטון שונים). - ועדות חקירה ממלכתיות ופרלמנטאריות. - מוסדות פיקוח ובקרה אחרים. <p>ממשלה מול המגזר השלישי</p>
<p>תיבחן שיטת הבחירות למועצות המקומיות ולראשות המועצה</p> <p>יוצגו הנושאים שעליהם מתנהלים בשלטון המקומי מאבקי כוח פוליטיים.</p> <p>תידון הפעילות במועצה כקשר קפיצה לפעילות פוליטית ארצית.</p> <p>ייבחן ההבדל במעמד השלטון המקומי במגזר היהודי למעמדו במגזר הערבי, והגורמים לכך.</p>	<p><u>רשויות מקומיות</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • חלוקת התפקידים והסמכויות בין השלטון המרכזי והמקומי • מבנה הרשויות המקומיות. הדמוקרטיה המקומית